

P 11220/10/3/1/1

СТАЈЕ НА ГОДИНУ 15 ЦВ. НА ПО ГОД. 9 ЦВ.

ВОЈИН,

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ
ДРАГАШЕВИЋ
ОФИЦИР И ПРОФЕСОР.

БИБЛИОТЕКА
МАТИЦЕ СРЕДСКЕ

ГОДИНА III.

Број 2.

Ф е б р у а р и ј е.

САДРЖАЈ.

- 1) Мисли о србској народној војсци,
- 2) О железњацима,
3. Виргинија Гескијерова
- 4) Термологијске записке
- 5) О тактици ђенерала Ренера превео И. Момировић.
- 6) Прилог: Виша Тактика први табак.

ИЗЛАЗИ СВАКОГ МЕСЕЦА ПО ЈЕДНА КЊИГА

B O L N H

LIST BY BOBBI HARRIS, DEPARTMENT OF AGRICULTURE

**МАТРИЦЕ ЧЛЕНОВ
БИБЛИОТЕКА**

Имя
Фамилия
Адрес

Имя

Фамилия

Адрес

Имя

Фамилия

Адрес

Имя

Фамилия

Адрес

Имя

1079
3. / 2. 33

Мисли о србској народној војсци.

од Драгашевића.

I.

Србија је млада држава, и многе њене установе донешене су са стране. Неке су узете онакве, какве су се нашле тамо, одакле су узете, па само у нечему изменуте, да буду за нас удешене. Но ми никад небијасмо кадри проучити терен с кога је ова ил она установа у тој и тој земљи постала; ми никад небејасмо у стању развидети околности, из којих је какав закон у некој земљи изишао, нити разумети потребе, које су га изазвале. —

Сваки народ има своје особине, које га чине другачијим од другога народа. Па ма како да су народи сродни, они могу имати и особине сродне, ал никако исте. Тој пак разлици има толико узрока, да се ни побројати немогу; ту је домаћи живот народа; ту су политичке установе његове, ту су срећне или несрећне околности, ту су обичаји прађедовски, ту су упливи са стране, ту је вера његова, ту је земља у којој живи, ту је историја његових дела, ту садашњи положаји друштвени и државни, ту будућност коју има, ту је све и све узрок, те је један на-

род другачији од другог. И србски народ живи у другој земљи, има другу историју и судбину, има друге обичаје и појмове, има друге навике и жеље, има друге установе општинске, има друге околности за садашњост, има другу будућност, другу веру, друге тежње, друге потребе, и — све му је друго. За њега дакле кад се што гради, мора да буде другојачије него за Немца, Француза итд.

Што смо пак досад узимали туђе ствари, то има свога природнога узрока. Ми просто можемо жалити, и то јако жалити, што небејасмо срећни, да се одма у почетку удесимо према самима себи; али — неможемо за то много никога да кривимо.

Кад смо се избавили од туђега јарма, од робства тако тешког и дуготрајног, онда смо одпочели нов живот, другојачији, него што нам је био под Турцима, али и другојачији него што га имађасмо и пре робства. Ми се нашом крвљу одкуписмо од туђина, и одпочесмо нов живот, који се зваше слободан. Ми почесмо кућу кућити и државу подизати, ал за то небијасмо спремни; нама требаху науке, требаше нам искуства, а неимађасмо

Уредити земљу и управљати државом, то није тако лак посао, као што би можда на први поглед изгледало. Осећати потребу да земљу ваља унапредити и држави политичан живот развити, то није тешко; али погодити пут унапређивању и правац развијању то је задатак векова и среће. У једном појасу засијне у неком народу велики дух, и онда је тај народ срећан; али природа, као да би тим напоном изнурена била, за дуже време после тога

одпочива. Родили се у ком народу велики дух у оно време, кад га народ највише треба, онда је тај народ у пуној мери срећан народ, и он ће имати сјајне будућности. У колико су дакле у једном времену духови обичнији, у толико је садашњост тога народа тротија и сјајна будућност даља.

Но природа у даривању опет је издашнија него што нам свакидашњи живот показује; то јест, природа рађа више духова, но што их род људски употребљава. Томе је узрок у оном неударном правцу нашег васпитања, који чини, те држава не може да има на избору посленика.

И ми смо осећали потребу, да нам младу државу ваља уредити. Досадашње уређење у тој земљи, то јест турско, нисмо могли усвојити из више узрока, а у главном због тога, што то уређење и само небијаше најбоље, а друго, што и какво је да је, ад извршијоци његови и опет га извршиваху не по каквом законском правилу, него по својој вољи, која се ни мало није слагала са напима сватајима. И ми морадосмо да тражимо с друге стране.

Но у тој нашој незгоди имађасмо и нешто среће. Други би који народ морао потражити помоћи у туђина, по језику и вери различног; ми пак имађасмо школоване и изучене браће у Србљима аустријским, који са чистим срцем дођоше да нам помогну, да нас изуче. Ту нам је прво душевно и политично развијање.

Али „где је срећа ту је и несрећа.“ Наша браћа полетела су с највећом вољом, с правим патријотизмом међу нас, да нас невеште и неуке упуте. Они

то чињаху искрено и братински. Али, та наша браћа одрасла су у земљи, где све другојачије бијаше него код нас, одгајени у духу, који бијаше сасвим различит од србског народног, задахнути начелом, које никако није одговарало нашем стању. И они, при свој својој чистој и патријотској вољи, нису нас могли другом чеъм учити, него оном, што сами знађаху, нити нам могоше друго што дати, него оно, што сами имађаху, и предлагаху за нас онакова уређења, какова мишљаху да су за нас најбоља. У томе бијаше прва клица нашем државном и народном развијању, која у почетку свом носаше и неударности за наш народан живот.

Ми дакле добисмо државне установе, законе, судове, школе, — тако рећи туђе.

Но кроз неколико година изиђоше из тих школа младићи, који ћеју лагано да запреме нужна места у државном склопу. Влада увек бејаше наклоњена напредку, и никоја се могућа жртва није жалила, да се принесе на олтар народној просвети. Влада шаљаше у земљи школоване младиће у изображену Европу, да отуд уче науке и вештине, које нам још требаху. Ти младићи учеше се по Немачкој, Француској, Прусији, Аустрији, Русији. И милина је било видети ону радост, с којом земаљски синови дочекивани бијаху, и дадоше им се голема места и голема награде, ал у исто време и аманет, да земљу уређују. И они одпочеше.

Но да видимо и њи мало изближе.

Ти младићи школовали су се у Београду. Београд још онда није имао србскога типа, и једно

због тога, а друго и зато, што они, као младићи, одвојени од својих кућа и од народа, и немогаху знати и познавати свој народ и своју земљу. И као такви одоше у „горња места“ да „продуже науке.“ Кад су дошли у Европу, и није могло другачије да буде, него да их је опчинио све оно, што тамо видеше, и мишљаху, да је све то апсолутно добро, кад у тој земљи, чувеној и изображеној, постоји. И научише оно, што им се у школи казивало, и као младићи, без практичнога искуства, дођоше да уређују своју земљу. Наши старци у многome слушаху младеж, јер и сами мишљаху, да то тако ваљда треба да буде, при свем том, што им се много што шта чинило као непрактично. Потреба пак, да се час пре ово и оно постигне, учинила је, те ни после повратка свог у Србију, ти младићи неудалише се из Београда, и непроучаваху народ наш и потребе његове. — И они предлагаху како је у Европи.

У начелу дакле небијаше никакве разлике од оне прве перијоде, али у форми бијаше је. Јер једни дођоше из Аустрије, и они шћадијаху све по аустријском, други дођоше из Немачке, и они опет хтедоше по тамошњем, трећи из Француске и они наваљиваше све по француском. Три дакле, и руска четврта, интелегентне дружине одпочеше законодавну и организаторску борбу, и све четири стране држаше се основа оних, што их видеше на страни, а ни једна да их је узела из народног живота.

На овај начин градисмо у Србији све друге и друге установе, и ми живесмо у тима изменама при свакој новој мислећи, да смо напредни, да идемо с

временом, и да смо сразмерно врло далеко коракнули. У самој пак ствари као да небијаше тако, и ако је истина, да мењање установа и закона сваки час, не мора бити због тога, што су ђоја хрђаве, него то може бити и доказ, да народ и држава брзим корацима иде напред, па и закони, као мртва слова, морају се увек удешавати и прекрајати према корацима тог напредовања. —

Ми неможемо пребацити радиоцима ни из једне ни из друге перијоде, да небијашу патријотни; али они први, при свој својој доброј вољи, осећаху се да су страни, други пак одвише се уздаше у себе, и као да мишљаху, да им с неким правом припадају у држави по најважнија места. Међутим обоји бијашу не србских појмова, и обоји и нехотице иђаху према народу неким путем, који нас је могао одвести у велике погрешке. И у Србији већ се могаху чути и видети набуситости од стране бирократа, који се у народу аристократски понашаху. А борба између њих самих још је трајала; између оних, који се спремаху за рад, бијаше и — неслоге. Препирући се о првенству, обоји су занемарили онај задатак, за који позвани бијашу, и једни у одбрани, други у нападу, ни једни пак на народном терену, бише доста дуги бој, а скупо време протичаше тако рећи у залуд.

Односно на војну струку посебице, није ништа бољег било. Прва наша регуларна војска* била је чисто руска. И дисциплина, и уређење, и строј, и одело, па и команда, све то бијаше руско. Ми мишљасмо, да друкче неможе бити, него како у Европи

* Небројећи ону у години 1808, која је била чисто аустријска.

бива; а почем од Руса већ имадосмо неке помоћи у тој смисли, то је лако могло бити, да без икаквог премишљања узмемо руски систем. Ал доцније, као и у оним другим гранама, наступе борбе, и ако е мање ватре, и сад се у нашу војску узимаше нешто Пруско, сад нешто Француско итд.

Све дакле, штогод нам је за нашу младу државу требало, узимали смо са стране. Ми смо за свашта потрчали у изображену Европу, јер небијасмо толико дозрели, да умемо расудити, како ми стојимо с нашим потребама и околностима, према тој Европи. Ми незнађасмо наше стање, непознавасмо своје особине, само по кад и кад виђесмо, да се ово и ово некако неслаже, ал опет лека неумедосмо му наћи.

И опет узимасмо са стране. Но то је и наравно било: земља, кад је у почетку свога развијања, и неможе имати тако изображених људи, да уму подпуно разумети своје потребе, и да уму точно оценити позајмљене ствари. Још у вртлогу од свакојаких установа по земљама, које бијаху далеко изображеније од нас, је ли било могуће нашим почетницима, да узазнају и виде, да није све злато, што се сјаји, и да није свака капа за сваку главу? Али је било могуће, да искуствима неким нагоњени, дођемо к себи, и да се тргнемо од пута, који почесмо виђати, да нас на другу страну води! Но код нас је већ у болест прешло било, да немамо вере у својему, него да усвајамо туђе па ма какво. — „У слепом поштовању туђега блага“ — нек нам се дозволи послужити се искреном исповешћу оних племенитих Руса, што се онако братски и светујући нас

обратише к нама у књизи „Къ Сербамъ посланиѣ изъ Москвы“ — нисмо умели разазнати његову злу смислу, и своје природно, веће богатство заборавили смо. Нама се чинило, да државе, које нас надвишују науком, треба да нас надвишују у свачему, и да су сви њихови обичаји, све њихове уредбе боље од наших. И сувише се поведосмо по туђем. Место просвете, место језгре мисли, која се у њој објављује, примали смо њезине форме и љуску; место тога, да пробуђујемо у себи животворну снагу ума, ми без разбора примасмо плодове туђих мисли, које су истекле под упливом местних околности, какве код нас не постоје. И то, што би ваљало да пробуди у нама самобитну радњу мисли и духа, тешко нас је успавало.“

Развијање дакле наше бијаше досад с поља а не из средине, с тога и стојимо ми чудновато и према себи и према другима. Наше је стање такво било, и ми живесмо досад у штетној обмани, да смо добро; али сваким даном све више увиђамо, да је то обмана била. Право наше развијање почеће тек онда, кад све наше установе буду на србском темељу. С овим ми нећемо да бажемо, да ваља просто узети штогод онако, како је у народу на крај; ми се у исто доба морамо обзирати и на степен, који је нека наука и вештина у наше време у свету постигла, а и освртати се на установе у најближих суседа, али нетреба занемарити и напустити ни оно, што у свом народу имамо, јер у свачему сваки народ има својих особина и својим искуством прекаљених појмова. И ми смо се досад љуто варали што смо мислили, да ми код нас

самих немамо никаква темеља, на коме би одпочели србску државну зграду. И ако би се и данас нашло људи, које ми никако неверујемо, — те би мислили, да смо у томе пӯка сиротиња, тај би показао само, да није ни разбирао о србским стварима; па ако би још ко мислио, да и даље морамо слепо узимати са стране, тај би се издао, да је на врло ниској образованости, и да је сувише изостао иза времена и иза духа, који је већ код свију народа пробуђен.

Та кад сваки дан видимо, да се сав изображе- нији свет жури и бори, да ово или оно у својој земљи постигне и добије, а међутим исто то, што други траже, ми код нас и невидимо, онда није ли очевидно да идемо странпутицом? Многе друштвене ствари и државне појмове, за које Инглези и Французи толике жртве поднеше, за које се Немци и Руси тако живо боре, због којих североамерички народи тако високо стоје, — многе, велимо, дивне и племените ствари бијаху, и сад су, у крви нашега народа, у природи његовог сватања, у његовој души; и ми те ствари, које као драги камен блистају, незнамо да уважимо и њима се користимо.

Ми нећемо да се упуштамо у побројавање оних елемената, који се у нама налазаху за подизање срећне државе. Нама није намера да на мерило узимамо своје истиснуто добро и туђе усвојено зло; него хтедосмо у ово неколико прта да кажемо побуђење које нас је нагнало, да се пера латимо. Наше је убеђење, да она влада, која себе поштује, а своја наређења узима из народног извора, и која се о срећи и напредку народа и земље брине у народ-

ном духу и правцу, — да таква влада налази у свом народу увек најбољег одзива, и у свакој прилици најбоље подпомоћи, јер му она неизгледа као — туђа.

Ми имамо народну војску, но која још није добила подпуну и сталну организацију; па почем та наша народна војска подлежи још многим изменама и допунама, ми се подигосмо, да и од своје стране коју проговоримо, уверени, да узајмни разбори и претреси свакој су ствари од големе користи. Наша је мисао свакојако патријотна, а надамо се, да ће имати и много србскога типа и облика, јер, небивши нигде изван Србије, небијасмо никад ни у прилици, да нас ово или оно туђе опчини. Слободни дакле од сваке мисли из какве туђе установе, идемо да се с публиком разговоримо, и да јој кажемо, како ми о нашој војсци мислимо. Па кад публика чује нашу мисао, ми је молимо, да и она своју каже, јер само у тој измени мњења имамо јемства, да ће се што добро постићи. Сами пак никако неспадамо у онај ред људи, који своје мишљење хоће сваком да наметну, него сваку с разбором разложену мисао исто тако вољни смо усвојити, као год што своју подносимо.

Овим пак нашим општим разговором и јавним разбором ево шта би се постигло:

1. Ми би сами расчистили појмове о нашој војсци, и познавали би себе у томе правцу онако, како треба да се познајемо.

2. Влади би били на големој услузи, почем би јој томе дали грађе, коју би она по својој увиђавности пробрала и зграду саставила.

Јер помислите у каквом је тешком положају свака влада, а особито кад мора сама све да ради, кад мора сама и да се сећа шта ће, и да се брине како ће ово и оно да уреди. Наша је дакле дужност да је помажемо, и праведно је, и нужно је, да влада дође у ту могућност, да сваку моралну снагу у својој земљи упозна и употреби, јер њој треба много и на избору раденика и посленика, па онда тек да може свој задатак и своју државну целъ постићи. Држава, која је малена, а за суседе има веће и јаче државе, као што је то Србија, неможе ничим другим да прокопше и да се одржи, до једино енергијом и делатношћу владе и патријотизмом својих људи. А чиме би другим показали ми наш патријотизам, ако не поред воље, да и радом и делом притрчимо у помоћ онима, којима је задатак, да народ и земљу унапреде и усреће?

Било је некад у земљама, где су се интереси држављана себично укрштали, да људи нису хтели ништа да говоре и раде, него тражише, да се овом или оном спољашњошћу у очима света покажу бољи, учевнији и способнији, него што су; и почем говор износи на видело степен, који они у изображењу и способности запремају, то они само ћутаху. Отуда је излазило, да је држава морала на рад одређивати по мишлењу, а не по увиђењу. Ал сад није тако; давно су прошла времена, кад се какав важан посао давао ономе, о коме се мисли да зна, а не ономе, који је показао да зна.

Па је у свету често и то бивало, да људи, који треба да раде, нећеју никад да кажу о некој ствари како мисле, него захтеваху, да им се да, па онда нек се види; ал у томе и јесте баш она погрешка, која држаше свет у назадку. Данас са свију страна чују се разговетно ови гласови: дајте ви, који сте дужни радити, и који треба да знате, да вас чујемо и видимо шта знате, па ће те се према томе, што се о вама позитивног дознало, и увести у посао. Немојмо довека да уважавамо помишљану, него показану способност, нити ваља гледати на лице, него на ствар. Има т. ј. у свету прилика, где се негледа на оно, шта се говори, него на онога, који говори, а то исто толико шкоди, као год кад би се за лице званије градило, место да се за званије човек тражи.

Ова напомена неможе бити замерна, јер је и у нас био приличан број школоватих и изучених људи, па на жалост мало је ко хтео да што ради пре, него што на какво пресудно место дође. Из тога је излазило, да су све наше установе биле закони без предлога. То јест ми никад нехтедосмо да какву мисао изнесемо на видик, него увек ствари, које су за највећу јавност, ми радисмо у највећој тајности!

О ЖЕЛЕЗЊАЦИМА У ОПШТЕ*

С ПОГЛЕДА ПРАВНОГ И ДРЖАВНОГ.

ПРЕВЕО ДРАГАШЕВИЋ.

САДРЖАЈ:

Приступ.

I. Део, правни положај железњака у држави.

II. Део, државна политика према железњаку.

1. Политика државина према грађењу железњака.

2. Политика државина према радњи железњака.

I. ДЕО

Правни положај железњака у држави.

4.

Појом и праван значај железњака.

За општу употребу¹ намењени железњаци, то су јавни путови са железним лугама, по којима се редовно проносе људи и ствари на било с употребом паре² или и без ње.

* Види страну 13.

¹ Железњаци, које је приватан човек или на својој или на туђој земљи само за приватну потребу начинио, неснадају у наше разлагање. Такви су путови само у нешто полицајском надзору подложени.

² Први желе њаци радили су с коњма, и нису били за јавну употребу, него само да угаљ носе и приватна посла извршују. А кад се парна машина поправила, изумеовина Инглеза Стефенсена (1829), онда мало по мало уђе и у опште и јавно употребљење.

За правну оцену његову иште се двоје:

1. Општности намењен железњак мора бити јаван пут, на коме ће се

2. Вршити радња сваком приступна.

У римском праву јаван пут појмио се тако, да је он својина државина, то јест, да је државинут.

Ово сватање за наша одношења већ више није добро, јер данас под јавним путем разумемо онај, који је намењен општој употреби, без обзира је ли га градила држава, или каква дружина или иначе приватан човек. Ова пак измена у правном сватању пута постала је у нас онда, кад је на место пређашње круте централизоване владе дошла већа самостојност окружија, срезова и општина, којима остављено бијаше да саме своје интересе задовољавају.

У Немачкој, Француској и Инглеској има сила путова, које су окружија, срезови, општине, саме о свом трошку градиле¹, и дакле су њихова својина, ал су зато опет јавни путови.

Управ овако стоји и са железњацима: По својој намени они су јавни путови, а већином су имовина приватна.

У свима правним системима јавни се путови рачунају у такве ствари, које, да што приватног врше некадре, дозвољавају употребу свакоме.²

¹ У Србији другојачијих путова и нема, него су сви такви. Др.

² Римско право рачуна у јавне ствари (*res publicae*) нарочито јавне реке и путове и разуме под тим такве ствар, које само својина државина могу бити, уживање пак допуштају сваком грађанину. Француско право рачуна тако зване опште ствари за свакога (*res communes omnium et publicae*) по

Заједничкост дакле значи, да сваки има једнако право те ствари да употребљава,¹ а искључивање приватне радње значи, да у начелу поједини не може важити као праван субјект, него заједница, укупност, која се у држави оличава.

Ако се по овоме одношење државе према јавним путовима, а тим и према јавним железњацима, узме непосредно као државоправно, то не треба узимати и помоћно име тако зване народне својине, која у истини не постоји, и при тако названим приватним железњацима још теже се разјаснити може, него што то при установама другим овог рода, које држави припадају.

Као заступнику и преставнику општине у свом кругу, држави припада то право, да јавне путове опредељава, израђује и њихову употребу уређује и обезбеђава.

Но израђивање и уређивање употребљавања може или сама да чини, или да преда каквој дружини или

рим. сватању све у својину државину, али у односу на путове пометно се ограничава на оне, које држава издржава (*routes et rues à la charge de l'Etat*) из чега се никако не сме изводити, да путови окружни и средски нису јавни путови, него само, почем су изван државине својине, држава их неће издржавати, *Code civil art. 538.*

На римском праву оснивајући се, али већ по немачки изменут законик *Codex bavaricus civilis* опредељава јавне ствари *res communes et publicae* тиме, што употреба јесте свачија, али својина није ничија, избегава дакле већ говорити о својини државиној, али задржава права з мљишна (*jura territorialia*), чиме по свој пр лицу разумева владине регале.

¹ Види *Camphausen, Versuch eines Beitrages zur Eisenbahngestzgebung* Seite 11.

поједином. Ал ово друго несме шкрбити опште право употребе и намену јавним путовима, јер се непредаје и државино право, него само извршивање његово, и поједини немогу да употребљавају по својој вољи, него као државини пуномоћници (мандатари) узимљу на себе грађење или уређење употребе.¹

Да се сасвим преда употреба железњака, то због техничких узрока у данашње време још се неможе допустити.

Што инглески и пруски закони дају свакоме право, да се каквим железњаком у известним границама независно служе, или са својим колима по њему возе, то ова изјава законска по теоријски није погрешна, али по практички скоро неизвршна. Радња по железњаку иште тако много јединства, реда и пажње, да такво што неби нимало засведочавало општу употребу у највећој мери, него би градило највећег нереди, големе несигурности и пут би сасвим изгубио кредита.

5.

Делење железњака.

Општој употреби намењени железњаци деле се у главном на путове државине и путове приватне.

Ова пак разлика неможе се извести из одредења њиховог, почем у томе никакве разлике између државних и приватних путова несме да буде.

¹ Види Vogt Schweizer Studien über Eisenbahnrecht. Deutsche Vierteljahresschrift 1859. Heft 1.

А и питање, на кога је радња пренесена, нема никаква утицаја на то разликовање, почем како држава, тако и приватан, ком је држава то дала, у радњи врши само право које свакоме укуп припада. Разлика је више у томе што је у првом случају држава, а у другом приватан човек господар од пута.

Под речи државин пут разуме се дакле:

1. Случај, кад држава на земљишту, које њој припада, и о своме трошку пут начини, или га правно задобије и по њему ради.

2. Случај, кад држави припада само пут, а радња се да трећем, (приватном, или дружини каквој, или другој држави).

Иначе је пут приватан па и онда, кад је само пут приватан човек начинио а радњу тера држава или одма од почетка или доцније на њу пређе.

Што држава, па и ако некад са знаменитом сумом, бива уделник у капиталу, на прилику узимањем неког дела акција (као што Пруска при већини приватних путова са $\frac{1}{7}$ капитала) — то ништа не мења природу пута, јер ту држава излази само као уложник (акционар), ал никако као задругар, почем својина припада само задруги, дружини, која је предузеће одпочела.

6.

Државни путови уоште.

У односу на државне путове припада држави:

1. Право грађења и при томе нуждне експропријације, силом њеног регалног права;

2. Својина пута заједно са свима некретностима (уставе, магацини, стаје, радионице итд.)

3. Право употребе узимањем неке наплате за рачун пута и његове радње силом државиног одношења к путовима железњацима као јавној ствари. Но ово се може и преко трећег учинити, па опет да карактер државни неизгуби.

4. Право надзора и заштите при грађењу и радњи које излази из природне дужности државе, да и појединог и општину унапреди. Ово јој се право само по себи разуме и при железњацима, али излази тек у толико на видело, у колико је заштитна и надзорна власт обично од оне, која грађење и радњу руководи, различна и подложна јој.

7

Приватни путеви уопште.

Њима треба

1. Државно дозволење за грађење, уза шта обично иде и то право, да у нуждном случају земљиште могу путем експропријације задобити. Такво дозволење зовемо концесије. Но кад држава већ начињен пут преда приватном, онда таквих зактевања нема.

2. Извршујући такве концесије, или услед куповине каквог државног пута добива тај приватан путем приватног права својину пута и прибора му, но која је по опредељењу јавних путова у нешто ограничена.

3. Право на радњу неследује одма из добивене концесије, него се мора приватном предузимачу из-

речно предати, мора му се тако звана концесија рада дати.

4. Почем се бако при грађењу пута тако и при радњи по њему од стране приватних предузимача уједно интереса јавној обрта тиче, то се распростире опште државно заштитно и надзорно право и на оваква предузећа, а овде је то наравно од особитог значаја, јер приватном нужна је с једне стране што већа заштита, с друге стране зарад сигурности државне цели што бољи надзор.

8.

Подизање пута.

Чим каква комуникација неслужу чисто приватној потреби, то подизање њено мора држава да одобри, јер се ту ради о стварима јавним.

И при подизању обичних путова, а камо ли при подизању железњака, држава има право да му правац означи, па радила га она сама, или се то преко трећег чинило.

И државе су то право себи и задржале и врши га обично влада. Питање пак, како ће пут да се намести, није државноправно, него спада у политичне обзире, што ћемо даље и видети.

9.

Концесија за грађење.

Концесија за грађење пута, то је државноправни акт, чиме се право, да се општој употреби намењен пут гради, на трећег преноси.

Почем такву концесију влада издаје, или издати може, то и у уставним земљама народни заступници немају уделности у томе, осим, ако нарочито није прописано, или ако се концесијанарима уједно даје и право такво, које неможе се дати без уделности народних заступника.

О овом чисто државноправном одношењу концесија, а тако и о сваком питању, које се начина конконицесије, обима у њој од државе датог права тиче, разуме се и по себи, а и по позитивном опредељењу, има да реши управа. Но неможе никако да буде, да таквим дозвољењем непостану и различита цивилна одношења између државе и концесионара, која се у случају парнице судом расправити имају.

Ако погледамо још садржину концесије у правцу субјективном и објективном, а тако и у односу на трајање њено, онда могу

1. Концесионари бити или један, или — као што то обично и бива — дружина. Да дружине могу правно постојати, држава им да дружинско право, а то се обично учини у документима саме концесије, које је врло удесно, али неприпада суштини концесије. Најпосле може бити, као што често и бива при путовима преко многих земаља, да концесијонар буде нека држава, но она тада ништа се не разликује од осталих концесијонара.

Концесија се без одобрења државе неможе даље пренети, јер ту није питање о праву имућности, него о изузетно повереног вршења државноправних повластица.

2. Концесијонар добива право, да точно означену железну пругу изврши.

Као год што држава није ограничена на грађење само неких извесних путова, тако исто не иде у суштину концесије, да концесијонар добије искључно право у тој смисли, да он држави или трећем ком грађење каквог упоредног пута закратити може. Ми овде немамо да говоримо о монополу зараде, јер се неосврћемо на зараду, него да се постигне виша државна цел, због чега се одобрење никад као искључно право дати не може.

Што у неким законима и многим концесијама има некое ограничења у корист концесијонара, то није зато, што такво што спада у суштину концесије, него због тога, што се тиме хтело, да се код приватних дух предузимљивости пробуди и задобије

Осим дозволења да граде, држава даје концесијонарима обично тад и друге неке повладе н. пр. право експропријације, или им намеће неке дужности као на прилику у корист поште, телеграфа, ђумрука, других јавних комуникација, или уређује њихову управу (потврђивањем и одобравањем њихових статута); али и така назначења неспадају у суштину концесије, него излазе из призрења, на удобност и политичан обзир.

3. Концесија за грађење мора се сматрати да је дата за оно време, за које се пут може да направи, или на које се изреком каже. Да се концесија вољном погодбом и раније свршити може, то се разуме и само по себи. Али држави мора се признати, да из виших обзира на опште добро има право

да какву концесију и само од своје стране одкаже, ако постоји изузетни случајеви, у којима држава нужно право мора да употреби, те да штетно по њу право појединог укине.

У оваквом случају, за који у писмену концесије ништа напоменутог није, али по законској предпоставки треба, држава је дужна накнаду дати, јер она нема право, да и изгледе добитка, које концесионар из концесије извући може, без накнаде уништи.

Концесија се може у толико пре одузети због злоупотребе, због неиспуњења примљених обвезаности, неодржања рока за грађење итд. и онда ће ју речи концесијонског писмена или опстојности појединог случаја решити, да ли ће се концесионару дати накнада или не.

ВИРГИНИЈА ГЕТКИЈЕРОВА ¹

У првим ратовима првог Француског царства служаше међу десетницима (унтер-официрима) једне Француске пешачке регименте (27) нека девојка, по имену Виргинија Гескијерова, а нико незнађаше.* Бијаше родом из Делемонта, варош у Швајцарском Кантону Берну), па се одважила да у војску ступи место брата, који јој слабуњав бијаше.

И испадне јој за руком, да преобучена дође у регименту, а брат јој, једина подпора породици, остане на дому. Због њене велике храбрости убрзо постане капралом па и наредником код волтижера, куда је премештена била, због што је мала била.

Њено најзнаменитије војно дело бијаше јој у исто доба и последње у томе стању.

У једном боју, који бише Французи под Жинотом 1808 у Портокалији противу Инглеза, које је водио Уелеслеј (доцније Лорд Уелингтон), буде та регимента, у којој она бијаше, јачом силом нападнута. Њен јуначки пуковник буде од пушке смртно рањен а његови људи, држећ га за мртва, па тиме распаљени, суну на Инглезе с највећим бесом и начине грдан покољ. Ал нико немишљаше више на свог

¹ Les femmes militaires de la France par Alfred Tranchant et Jules Ladimir Paris 1866.

* Као при Богу оно у нашим народним песмама:

Служих цара за девет година,
Нико незна да сам женска страна.

бедног пуковника, који под једним дрветом сав у крви испод коња лежаше. Само Виргинија није то смела с ума и рекне двојци другарима: „чујете, тело пуковниково, то је застава, која припада регименти, и регимента мора ту заставу натраг освојити.“ И све троје њих јурну к дрвету, ал само Виргинија доспе, јер она двојица погину.

Залуду се мучаше сирома мали и слаби наредник, да пуковника на леђа узме и однесе. У том њеном јаду још угледа два инглеска официра, који јој са стране долазе. Одма се она одважи, пође обојима у коб и једног убије из пушке, који се на земљу стропошта. Па онда потрчи к другоме, и сад одпочне страшан двобој, и обоје ваљаху се у праху и крви.

Зацело би слаби наредник волтижерски и клоноу под јаким Инглецом, да се некако и вешто неизвине и тако га рани, да се ни маћи није могао.

Оба та Инглеца буду уваћена и кад још и више Француза дођу, онда и пуковника, кога су за мртвог држали, мету на једног коња, кога оба Инглеца за узде водити мораху. Поносито и победно иђаше Виргинија за њима.

Кад су дошли, где се ране привезују, пуни радости виде да пуковник још дише; али мали наредник бијаше врло блед и крв процури кроз прса, јер — и он бијаше љуто рањен. Док је Пуковник к себи дошао, долети и стари и отврдли видар и рекне нареднику, овако шаљиво по његовом обичају: дај брже да ти тулум ушијем и закрпим. Наредник поцрвени, обори очи доле и хтеде да неда; али видар

подере му униформу, одгрне кошуљу и види — кра-
сне груди млађане девојке. С највећим поштовањем
свине видар капу доле и то му је први пут у жи-
воту било, да се збунио.

Виргинија добије крст часне легије, а одма
и одпуст из војске и врати се дома. Али на жалост
бијаше намера, за коју се толикој опасности изла-
гала, пушта, јер јој братац умро на неколико дана
пре њена доласка.

И данас се још прича у Кантону Берну у ва-
роши Делемонту о славнима делима скромног на-
редника. Др.

1868. 1868.

(ГОЛОВА И СЛЕННИКЪ ИЛИ СЛЕННИКЪ)

ИМЕНА	СТАВЪ ПЕРВЪ	СТАВЪ ДРУГОЙ	СТАВЪ ТРЕТІЙ	СТАВЪ ЧЕТВЕРТЫЙ
	0	+	+	1
	3	0	-	2
	1	+	-	3
	0	+	-	4
*	1	+	-	5
●	2	+	-	6
○	3	+	+	7
○	3	+	-	8
○	1	+	-	9
○	1	+	0	10
○	1	+	0	11
○	2	+	0	12
○	3	+	+	13
○	2	+	-	14
○	2	+	-	15

недеље мајинформе, одрже коју и види — крај —
 оно гду се мариане девојке. С највећим поштовањем
 свине. Владање како да се и то му је први пут у жи-
 воту била да се то знаје.
 Видљивије још је прет. Јавно даје, а оди-
 в. одује на постоје и врати се долази на жабот
 даје мерења за кој се толикој ондашњој на-
 гле. Пусте још даје и даје на некојој даје
 пре некакојој даје.

МЕТЕОРОЛОГИЈСКЕ ЗАПИСКЕ.

БЕЛЕЖЕНО У БЕОГРАДУ, А МЕСТИМИЦЕ У ВОЈНОЈ АКАДЕМИЈИ, И БЛИЗУ ЊЕ.

ЈАНУАРИЈЕ 1866.

(ТОПЛОТА У СТЕПЕНИМА ЦЕЛЗИЈЕВИМА.)

ДАН	ЈУТРО 7 САТИ	ПОДНЕ	ВЕЧЕ 5 САТИ	ВРЕМЕ
1	+ 1 $\frac{1}{2}$	+ $\frac{1}{3}$	0	
2	- 5	0	- 3	
3	- 1 $\frac{1}{2}$	+ 3 $\frac{1}{4}$	- $\frac{1}{4}$	
4	- 2 $\frac{1}{2}$	+ 5 $\frac{1}{2}$	0	
5	- 4 $\frac{1}{2}$	+ 1 $\frac{1}{2}$	+ $\frac{1}{4}$	● *
6	- 1 $\frac{1}{2}$	+ 3 $\frac{1}{4}$	+ 2	●
7	+ 2	+ 7 $\frac{1}{2}$	+ 3 $\frac{1}{2}$	○
8	- 2 $\frac{1}{2}$	+ 6	+ 3	○
9	- 4 $\frac{1}{3}$	+ 3 $\frac{1}{3}$	+ 1 $\frac{1}{2}$	○
10	0	+ 1 $\frac{1}{2}$	- $\frac{1}{3}$	●
11	- 2	+ 1 $\frac{1}{2}$	- $\frac{1}{3}$	●
12	0	+ 1	+ 2	●
13	+ 1	+ 2 $\frac{2}{3}$	+ 3	●
14	- 1 $\frac{1}{2}$	+ 2 $\frac{1}{2}$	+ 2	●
15	- 2 $\frac{1}{4}$	+ 5	+ 2	○

ДАН	ЈУТРО 7 САТИ	ПОДНЕ	ВЕЧЕ 5 САТИ	ВРЕМЕ
16	- 3 $\frac{1}{2}$	+ 5	+ 3 $\frac{1}{2}$	○
17	- 4	+ 5 $\frac{1}{4}$	+ 4 $\frac{1}{2}$	○
18	- 1 $\frac{1}{2}$	+ 7 $\frac{1}{2}$	+ 6	○ ●
19	+ 1 $\frac{1}{2}$	+ 8	+ 6 $\frac{1}{2}$	○
20	- $\frac{1}{2}$	+ 13	+ 10	○
21	+ 6 $\frac{1}{2}$	+ 11 $\frac{1}{2}$	+ 10 $\frac{1}{4}$	●
22	+ 6 $\frac{1}{2}$	+ 14 $\frac{1}{2}$	+ 8 $\frac{2}{3}$	●
23	+ 4 $\frac{2}{3}$	+ 7	+ 7 $\frac{1}{2}$	●
24	- 1 $\frac{1}{2}$	+ 10	+ 8 $\frac{1}{4}$	○
25	+ 2 $\frac{1}{2}$	+ 10	+ 8 $\frac{1}{4}$	● ○
26	+ 3 $\frac{1}{2}$	+ 15	+ 14 $\frac{1}{2}$	○
27	+ 6	+ 18 $\frac{1}{2}$	+ 9	○ ● ←
28	+ 2 $\frac{1}{2}$	+ 7	+ 6	● ↑
29	+ 2 $\frac{1}{4}$	+ 15	+ 14	○
30	+ 2	+ 15	+ 15	○
31	+ 10	+ 18 $\frac{1}{2}$	+ 16	●

ПРИМЕДБА. У Јануарију најладније (обдан) — 5, најтоплије + 18 $\frac{1}{2}$, уопште + 5 $\frac{1}{3}$.
 ○ значи ведро, ● мутно, † кишу, * снег; кад два знака стоје једно уз друго, значи да је тога дана било најуре тако, а после онако.

← значи ветар од истока, → од запада, ↓ од севера, ↑ од југа.

ФЕНОЛОГИЈСКА БЕЛЕШКА. Јануарија 25. цветао про-
 биснет (висибаба, *Gallanthus nivalis*.)

О тактици Ђенерала Ренара.*

С РУСКОГ, ПРЕВЕО И. МОМИРОВИЋ ПЕНЗ. ПРЕДСЕДНИК АП. СУДА.

При крају 1857 године изашло је дело *Consideration sur la taktique de l'infanterie en Europe*, par le Général Renard, и обратило је на себе општу пажњу. Писац убеђен, да војна начела, којима се руководе војске у мирно доба, морају што више подударати се с догађајима који се у војевању сусретају, — сравања начела војна у главних европских држава, износи оне неједнакости у њима и на основу најновијих тактичних начела, изводи да је нужна измена у правилима, која засада постоје. Његов оштар поглед, богато набрајање необорних

* Неће бити од штете, него још више, ми се надамо, да ћемо добро чинити, ако нашу војничку публику изближе упознамо с изредним делом Ђенерала Ренара, У томе делу, које је 1858 изишло и на немачком језику (Kenard, general, Betrachtungen über die taktik der Infanterie. Aus dem Französischen. Mit Holzschniten gr. 8. Brüssel 1858, Preis 1 Thlr) имаде сјајних и необорних истина, и поред даровитог погледа у оно што јесте и оно што треба да је, има много нових врло срећних мисли. И овај реферат који је изашао у војеном сборнику и 1858, испуњен Ренаровим мислима и речма, двојакó може користити наш ма официрима: једни ћеју набавити дело да га у опширности проуче, а други (на прилику, који су га читали, или који га читати и немогу) имаћеју у кратком изводу најважније из тога дела и обогатићеју своје мисли новима и добрима мислима Ђенерала Француског Ренара, који је свуда као добар тактик примљен и уважен. Што ово није ствар најновија, то ништа несмета; многе старе ствари нама ћеју још дуго пове бити. Др.

доказа, простоћа у говору и мислима и напослетку неке његове нове мисли, све то чини, те је та књига врло интересантна за људе војничког реда. У приступу развија он своје мисли тако: да је тактика у последње време попев се на врх војних наука, придобила велики значај на уштрб стратегије, и само подпуно изучење теорије војне вештине, а не једне стратегије, може дати захтеваног изобраења људма од војничког реда. Желећи да покаже поглед Наполеонов на стратегију, Ренар наводи разговор његов са Сен-Сиром у години 1813 после извештаја о паду Нејовом код Јутербска. Та је вест била страховита допуна оним неуспесима, које су већ искусили Вавдам, Магдоналдо и Удинот, — код Кулма, Кацбаха и Гросберна. Несматрајући на то, што су Наполеонове комбинације рушиле се погрешкама његових маршала, и не сматрајући на то, што је његов дух може бити већ предвиђао у тима несрећама крај својој сили, он је и опет у том тешком часу подпуно одржао јачину своје душе. Наполеон, у говори Сен-Сир, са неузмутном ладнокрвношћу улазио је у најмање ситнице движења својих корпуса, јасно је и верно изложио све узроке тима несрећама и опет ничим, па ни најмањом увредом нити најлакшим пребацивањем, није показао незадовољства према Неју и другима славољубнима помагачима маршалима. Он се само тужио на отсгод у војној вештини, која, као што говораше, врло је тало позната. Затим, наста вља Сен-Сир у својима јелешкама, Наполеон је придодао, да ако икада буде имао времена, он ће написати књигу, у којој ће јасно да изложи сва на-

чела војне вештине, која ће да буде приступна војнику сваког рода, и по којој ће бити могуће да се изучи војевање тако точно, као што се изучава свака друга наука. Ја сам му, вели Сен-Сир, на то одговорио, да би то врло добро било, кад искуство таквог човека, као што је он, не би угинуло бар поради Француске, но ја сумњам, да може икоји тај задатак испунити. До данас, придодам ја, каже Сен-Сир, мени се увек чинило, да искуство или практика још је долеко, и није могуће изучити се војној вештини. Од свију генерала како наших и савезничких тако и непријатељских, од почетка револуције, па неизузимајући ни самог њега (Наполеона) чини ми се, да искуство није изучило многоме ниједног. И Наполеон се у томе самном подпуно сагласио.

Из овог разговора изводи Ренар двоје. Прво, говори он, Наполеон после 40 знаменитих ратова и дотле нечувених војних успеха дошао је до увиђења, да ни искуство, ни бојна практика, ни војна слава нису довољне, да човека начине војводом. Све је то нужно војводи, но све је то и опет мало. Њему је осим тога нужно још и високо изображење, а које се непостизава у ватри битке какве.

Ка острову св. Јелене Наполеон се опет дотако тога предмета. Он је сажалевао што његове војводе нису имале времена ни прилике да прибаве знања, која су им оскудевала. По његовоме мишљењу генерали његове војске умели су војевати само по главним путовима и на даљини топомета — ils ne savaient faire la guerre que sur les grandes routes et à la portée du canon.

Овако је мислио и Фридрих велики, за кога у први мах доста бијаше, да има официре, који су се извикли постдамским маневрама, и који добро знаху правила егзецирна; но кад је он одпочео рат одступан, кад је дакле потреба захтевала маневровати, онда је почео горко тужити се на то, што официри његове храбре војске вешти беху само бојној вештини. Приметив то, Фридрих велики готово у самом рату употребљавао је све што се може, те да своје официре изобрази.

Таква мишљења, изказана од људи, који су водили големе војске у ватру, лако могу успокојити учене официре, који су изложени сарказму (пецкању) оних људи, што сав свој век провели на егзецирном пољу, или којих је живот прошао средином ситних касаринских брига. Такви људи, као што је познато, јако мрзе реч „учен.“ Но наука неотима човеку ни једно војничко достојанство, него их још развија и допуњава.

Друго, говори Ренар, Наполеон је године 1813 уображавао да може написати таква начела, по којима би могућно било изучити војну вештину као и сваку другу науку.

Али доцније, на острову св. Јелене, он је одустао од тога мишљења. Премда је војна вештина и подложна неким сталним и непроменљивим начелима, која се примењују и на целу војску и на њена одељења, али да се примену та начела у пракци, хоће се дар. Официр, ма и осредње способности, може за неколико месеци да изучи сва правила, али се дух тек вековима рађа.

Теорија и практика, вели Наполеон, две су ствари сасвим различите. Правила су добра само зато, да даду општи појам; ал избучно вршење тих правила свакад је опасно.

Иза тога срањава Ренар начела војне вештине с начелима различитих других вештина, па налази да су здраво различна. Песник, вели он, и уметник свакад је господар од своје мисли. Он њоме подпуно влада, изражава је у овом и у оном виду и само његовим даром ограничава се вршење његове воље. Сасвим се пак у другом положају налази војвода. Он није господар од своје мисли и не може је развијати по својој вољи. Противник, место, и тисућа других различитих околности при сваком борачу брцају његове рачуне и стају му на пут при вршењу његових намера. Осим тога војвода ради на основу досетака и претпоставака, а непрекидно добива све друге извештаје и скоро никад незна где ће се сусрети с непријатељем. Па још више, ако би му испало за руком да проникне у тајну свог противника, опет и најмање штогод непредвиђеног може му пометити најбољи његов предузетак.

И сама средства, којима се у војној вештини располаже зарад извршења мисли војводине, сасвим су изван наше воље, нити су подложна онако, као у других вештина. Рату је оруђе војска, елеменат жив, који се мења и који сваки час у неред може доћи.

(Наставиће се).

ТАКТИКА ОД ГРИСХАЈМА

ДЕО ДРУГИ

ВИША ТАКТИКА.

РАЗДЕО ПРВИ

МАРШЕВИ.

Маршеви су у главном двојаки:

1. Ратни маршеви (марширање к ратном попришту).
2. Бојни маршеви (кретање војске на самом попришту).

Према цели једни се од других много разликују. Кад војска к ратном попришту маршира, главно је, да се известна даљина пређе, да се назначена цель постигне, а да се што мање бојне снаге и материјала потроши, тако, да је војска у стању, да се борити може. Да то буде, нужно је, да се војска добро рани, одева и да остале угодности има; ту ће дакле икономско старање прво место заузети.

Бојни маршеви бивају, кад војска из једне позиције у другу прелази или к непријатењу маршира да га нападне; тад мора у сваком тренутку за бој

спремна бити. Ту се икономија тактики покорави. И ту се захтева брзо и сигурно кретање са најмањим потрошком снаге.

Но био марш ратан или бојан, треба да је снажан и да се пази на негу војске и дисциплину (наравно у сваком од ова два случаја нешто другачије).

I. Ратни маршеви.

1. Дужина маршева.

Сваки марш стаје времена и снаге: снага, која се на маршу потроши, није више ни за шта; тако и време. Ратни маршеви могу много сажнији бити, јер борба није тако близу, а у времену се много добија.

Сасвим би погрешно било измеравати дужину ратног марша по томе, колико један човек, сам путујући, за неко време пређе, па био он ма каквим пртљагом обтерећен. Кад човек сам путује, иде по својој вољи; кад хоће може похитати или корак украјити, јер се нема ни на шта обзирати. Сасвим је другачије, кад маршира војска, која се из толико људи и коња састоји. Ту нико не може по својој вољи ићи, него се мора управљати по онима који су пред њега и позади њега. И тако непрестано хтео не хтео, мора корак пружати или украјивати, и то страшно заморава, особито ако је јошт и прашина велика. Сам један човек или коњ с малим пртљагом могао би дневно око 5 миља прећи; повећи број људи или војска прелазе много мање. Обични ратни маршеви прелазе 3 миље дневно и сваког четвртог дана одмор је.

Може бити, да ће многи рећи: ово је сасвим мало. Али кад додамо још и то, да повећа оделења морају по читаву $\frac{1}{4}$ или $\frac{1}{2}$ миље с главног друма скренути, те да гдегод у сколним местима преноће, онда ће сигурно сваки признати, да ми нисмо тако штедљиви, као што се на први поглед чини. Истина може војска марширати дневно и по 4 и $4\frac{1}{2}$ миље и то по неколико дана узастопце, али онда треба да је рана особито добра, ноћишта да нису разда-леко и да је пут особито ваљан.

Маршеви од 5 до 6 миља већ су велики и војска би морала биваковати, ако сасвим близу друма неби било сена, где би се преноћити могло. Пешадија би тешко такав марш 3 до 4 дана узастопце издржала, а за коњицу није то баш тако теготно, ако сама маршира.

Маршеви од 6 до 8 миља (12 до 16 сати) хитни су. И најбоља војска тек са великим губитцима могла би тако 2 до 3 дана узастопце марширати. По мања оделења моју још такве маршеве чинити.

Велике и дуготраје маршеве пешадија боље издржава него коњица, а то зато што коњица много више угодности хоће него пешадија. Човек може више да трпи оскудицу по животиња, јер ја много вичнији неправилном животу и физичку малаксалост моралном висином надокнађава. Такви се маршеви само у особитим случајевима предузимају, и тад су обично и душевне и телесне моћи много силније. Напо-слетку човек и коњ то је сложена ствар, која много више за одржање своје потребује.

Први марш нетреба да буде здраво велики, јер

страшно уди како људима тако и коњима. Тек доцније, кад се људи навикну и коњи сувишну маст изгубе, могу маршеви већи бити.

Велика је незгода на маршу, кад одело, оружје и уопште спрема коњика, коња и пешака није како треба удешена. У најновије време много је у том смислу учињено, али јошт много остаје, да се уради. И обичан марш за извикнутог и добро спремног пешака доста је трудан, јер телесно расположење не остаје увек исто а и рана је данас овака сутра онака.

Французи, којима се у томе највећа практика и искуство приписује и данас јошт трпају у своје торбе свакојаке излишне ствари, као: четке за аљине, зубе, ципеле итд. и то је ваљада за то, што њиови војници без тих потреба бити немогу, и ако ове терет јако увећавају. И у немачкој има их доста, који хоћеју, да војници такве ситнице и на маршу носе. Тамо још држе, да мора сваки војник за себе носити све потребе за кување а међутим много је удесније и лакше, кад у биваку повећа оделења заједно јело кувају, као што је код Француза и Аустријанаца. Исто тако нимало није удесна ни торба за леб и могла би се заменити џепом на капу.

2. Доба године и време.

У говору нашем о дужини маршева јошт нисмо ништа споменули, што би отежавало или олакшавало марширање, а таквих узрока има много, па их зато морасмо овде и навести и при распоређивању маршева и на њих се обзирати. Сваки ће лако појмити, да није све једно, путовало се у ово или у

оно доба године, по оваком или онаком времену. Лети су путови бољи него у пролеће и у јесен; али тада врућина и прашина много сметају марширајућој војсци. Немачке војске састоје се обично из младих војника, а млади људи много теже сnose велику врућину него мало старији. Француска војска у којој су већином старији и марширању извикнути људи, кад по Африци путује, чини врло мале маршewe, једно зато, што су путови хрђави, а друго и зато, што је врло велика жега; и при свем том невероватни су јој губитци, на маршу:

Било је прилика, да је велика врућина била узрок многим нередима и гажењу дисциплине од стране војника, особито код пешака.

Зими пак сасвим је другачије. Ако је зима јака, пешадија доста лако маршира; За коњицу је много теже. Но и то има своје границе, јер ако је зима здраво јака, марширање је врло незгодно и непријатно. У обште ратним маршевима јака зима неуди много. Лети је умор много већи, зато и распоред марша треба да је вештије начињен. Због прашине и врућине људи нетреба да се сувише збијају и одмори треба да су чешћи; особито се мора пазити на обућу пешака и да се коњи у гомиле не збију. Упалење ногу и ласећа код коња врло је често и готово је једна од највећих незгода. И дисциплину је много теже одржати на великој жеги особито код пешака. Велика жеђ узрок је, да се људи разилазе и нису никад сви у фронту. Потоме у колико је могуће треба људима марширање олакшати; а то најлакше бива, кад им се шртљаг умали. Французи у Шпанији,

Инглези у Инђији и Руси у Персији у таквим приликама марширали су без икаквих скоро ствари, само што су носили оружје, муницију и нешто ране.

У јесен, кад је ладније, и зими, може се по 1 до 1½ миља више прећи, па опет неће се људи толико уморити, као кад лети 3 миље дневно прећу.

Велики снег, мећава, киша, југовина поледица здраво отежавају марширање, особито ако је јошт пут хрђав. Поледица је упропастила Французима 1812. код Вилне сву готово артилерију, што им је јошт остала била, пртљаг и касу. Јак ветар спреда успорава марш за ½ до ¾ сата на 1 миљу, ветар са кишом и снегом 20 минута; јака киша или снег без ветра 15 минута, топлоћа преко 15 степена 20 минута, преко 25 степена двапут толико.

3. Време поласка и марширања.

Зими ил иначе кад је мало ладније све једно је, путовало се пре или после подне. Лети пак и кад су велике врућине, то није све једно, зато треба марш тако распоредити, да се онај део дана, кад је највећа врућина, за одмор употреби. С тога кад су маршеви омањи, може се мало раније поћи и до подне марш свршити или кад су маршеви повећи бар већу половину до подне прејурити, и после тек кад мало залади марш довршити. Но ово важи као правило само за пешадију.

Најтоплији дани падају уједно и са најдужима и тако ако се кренемо у 3 или 4 сата ујутру то само пре подне можемо по видељу марширати 8 до 9 сати, и за то време, јер су путови лети добри,

може пешадија прећи марш од 4 до 5 миља, коњица и јахаћа артилерија 5 до 6 миља. То овоме неби био нуждан одмор у подне него увек, да се мало раније пође и раније на конак стигне.

Међутим нетреба опет сувише ранити, јер као год што врућина, човеку шкодити може, исто тако и неспавање може га убити. И људима нужно је да по неколико сати ноћу спавају, али коњима нарочито, јер они се дању немогу као што ваља ни одморити од мува и других инсекта.

Осим тога нужно је, да људи пре но што се на пут крену, штогод доручкују, а и коњи да мало једу. По томе треба да је пешадија и на 1 до $1\frac{1}{4}$ сата а коњица најмање 2 сата пре поласка већ на ногама; а то је већ нешто изванредно.

Да неби дакле снага војске ослабила, нетреба сувише ранити, а особито, кад напред јошт знамо, да ће мо се у подне дуго одмарати, а после јошт 2 миље марширати. Кад је време ладније, а то бива онда, кад су дани најкраћи, може се сасвим друкчије радити. Многи се маршеви и без одмора могу учинити (изузимајући мале одморе); пешадија тада обично полази у 5 сати а коњица и артиљерија 1 до $1\frac{1}{2}$ сат доцније.. Понекад, да би се што раније и још за видеда на конак дошло, мораће се у јутру још пре видеда поћи. Премда се ово у колико је могуће избегава, опет старо је војничко правило: „Боље је из мрака на видеда, него са видеда у мрак.“ Још за дана дакле нужно је, да се војници на конак сместе и своје ствари уреде.

4. Својства местности уопште.

Местност има уплива на ратне маршеве у главном само у толико, што својства путова условљава. Но осим тога може она и самосталан уплив на маршеве чинити. Друкчије се показује теглећа снага коња кад се кроз планине путује, другачије кад се по равници иде, па били путови и у једном и у другом случају ма какви. Особито је то тешко, кад су људи и коњи на равницама одрасли, па кроз планинске пределе марширати морају. При разрачунавању маршева дакле несме ђенерал-штабни официр ни ту околност из вида изгубити.

Осим тога местност може још и од другог уплива бити. На прилику у великим сасвим голим и чистим равницама, велика је оскудица у води. Извори, потоци, језера, овде се врло ретко налазе, па зато при распоређивању марша мора се то у призрење узети. Године 1812. од 8. до 15. Септембра марширали су Французи од Бородина до Москве (7 маршева на 15 миља) борећи се са највећим незгодама. Време је било врло суво и топло, потоци су били пресушили, бунари редки, а и што их је било, руска их је заступница искварила.

5. Путови.

По природи и својствима својим имају путови значајни уплив на дужину и брзину маршева.

За нашу цељ можемо путове на троје поделити:

1. Насипи;
2. Селски путови;
3. Пољски путови.

1. Насипи су особито у Немачкој производ последњих 50 година; њима су се основно изменила одношења у сваком смислу, а нарочито у смотрењу двизања војске. Они су заједно са железњацима од велике користи за двизање војске и железњаци нису нимало од важности одузели. Њиов појав сасвим је скоро изменио карактер држава, особито што се ратовања тиче, и то много више, него што су то железњаци досад учинили. Ово се најбоље може видети из похода 1806. год. у Тирингу. Преко тириншких планина на дужини од 20 миља од Шлајца до Ајзенака није било никаквог ваљаног пута за војску; данас има такових у свима правцима и сваке их је године више и ни један није са тако великим тешкоћама скопчан. Могло би се готово као сигурно казати, да је битка код Ауерштета само зато изгубљена, што није било насипа између Вајмара и Кезена. 46 батаљона и 80 ескадрона марширали су по највећем блату и само у једној јединој колони читаве 3 миље. Марш се због хрђавог пута толико закаснио, да је војски требало 14 сати, да те 3 миље пређе; међутим известна је ствар, да за тај марш по добром насипу неби требало више од 7 сати. Да су дакле они доспели за 7 до 8 сати раније, резултат би на сваки начин био друкчији, па и ако не победни а он бар за непријатеља много штетнији.

Насипи подпомажу двизање већих колона нарочито зато, што поред тврде површине имају још и довољну ширину, које дозвољава, да се маршеви строј и ред одржи. Ненасути путеви ретко имају свуда такву ширину, јер ђуприје преко потока итд.

чешће стешњавају пут и тако на промену маршева строја и реда принуђавају, одакле се порађа застајкивање, заморавање итд., изузимајући још случај, ако се каква ђуприја сруши. Ђуприје, које насипе вежу, имају ширину насипа и много су јаче и тврђе начињене.

Пешадији треба само $1\frac{1}{2}$ сат, да на добром насипу 1 миљу пређе, а ако је оделење мање још и мање од $1\frac{1}{2}$ сат. За коњицу насипи нису баш најудеснији, јер тврда површина хрђаво дејствује на потковице коњске. Артилерија треба увек, кад год је мобуће, насипом да маршира, јер ту је теглећа сила мања и ђуприје сигурније.

Насипи се брзо покварити могу, кад велика војска дуго њима маршира. Године 1813. био је насип од Лајпцига до Франкфурта тако покварен, да је војсци много удесније било марширати пољем покрај насипа; што тако искварени су били путеви и у Француској 1814. Кад је велика киша, онда су насипи врло штетни за обућу војника и зато што се споро суше могу им се представити у том случају (при великој киши) ненасути путеви.

2. Селски путеви. Ови су од пољских у толико бољи, што су шири и што се већим фронтом марширати може, и што се неможе тако лако прави пут да изгуби као код пољских.

3. Пољски путеви обично су само толико широки, да коњица по 3 а пешадија по 4 или редовима марширати може.

Ако су путеви добри, то ће рећи, суви, равни и тврди, онда може пешадија да пређе једну миљу

за 2 сата, или 3 миље за 6 до 7 сати, коњица и артилерија за 4 до 5 сати. Овакве маршewe могу трупе доста дуго да издрже.

Ако су путови неравни, али притом опет тврди, као на прилику у планинама; онда ће за сваку миљу још по пола сата потребовати. Ако су пак путови хрђави, мекане површине, онда се мора двапут више времена потрошити, а ако је још хрђаво време, или се маршира кроз планине, онда се незгоде тако увећају, да се читав дан може потрошити на маршу од две миље само. Прајска гарда марширала је 1813. из Арштета у Мехлис (растојање од 3 миље) 20 сати и била је скоро сва растројена.

Но најопасније је за марширање, кад се јака дуготрајна ладноћа у југовину напрасно обрати или кад се после кише или југовине нагло смрзне; тим поставше неравности на путу од велике су сметње и људима и коњима и колима.

Има прилика, да је нагло наступивша југовина операцијама па и целом ратном походу од великог уплива била. Као пример навешћемо поход Дибихев 1831. у Пољску.

5. Фебруара 1831. пређе Дибих пољску границу у правцу од Тикочина на Пултуск. Он је мислио да се користи великом ладноћом, која је тада владала, да замрзнуте; поплаве Нарева, Вуга и Вистуле сасвим безбедно пређе, у Варшаву, као огњиште револуцији предре и тако једним ударом да устанак докоча. Али ноћу између 8. и 9. Фебруара напрасно наступи југовина. На путовима, које је он за сасвим безбедне држао, појаве се највеће неси-

гурности, 100 топова резервенске артилерије остави код Бјалиштока, а запрегу њиову употреби на подкрепење остале артилерије. Но Добић и опет не клоне, него одма промени свој операционски план, пође у лево пре ко Викоко-Мазовјецког, пређе још за леђени Буг, заузме насип (друм) од Брзек-Литевског к Варшави и сад му беше предмет битка код Грохова. И због тога је цео поход добио сасвим други вид, јер мостови опкоп код Праге заклањао је повратак Пољака.

Често се мисли да су неки још добри путеви с великим опасностима скопчани, као што се и многе планине за непроходне сматрају, па опет у нужди војска их прелази. Наполеон је потврдио, да свуда где коза проћи може, могу и људи. И ако је ово сасвим претерано, опет показао је он, а још више Суваров, колико се у томе учинити може; на сваки начин оваки учињени маршеви стају много труда и штете.

И ширина је пута за марш од велике важности. У свима државама није ширина путова једна иста, него се то управља по вредности земљишта. Пут ће дакле бити овде шири онде ужи, и за пешадију ће бити довољно, ако може марширати одељњима, за коњицу одељњима по 3 а за артилерију по 1 топу. Ово је још и зато добро, што узан фронт лакше прелази препоне, које му се на путу десе а ово је од велике користи, јер честим застајкивањем квари се ред и војска се заморава. Редко се може наћи такав пут, да пешадија маршира полуводовима, а коњица у малим водовима по 12. за ово је потре-

бно ширина 18 и 15 корака најмање, а осим тога треба још имати места за ађутанте и вође, који покрај фронта иду.

На пољским путовима пешадија маршира обично редовима, највише удвојеним редовима а коњица по 2. За коњицу овај је строј врло удесан.

Ово смо мало изближе зато промотрили, што је свакојако врло важно продужавањем фронта дубину умањити и дужину колоне скратити. Али за људе је много лакше, кад је фронт ужи, јер здраво је тежко, кад више њих успоред марширају и кад је сваки на врло мали простор пред собом ограничен.

У средњу руку дакле за пехоту је најудесније марширање одељењима, за коњицу одељењима по 3 а за артилерију по 1 топу. Но притом много стоји и до навике на једно или друго.

5. Множина војске.

Распоред, дужина и трајање маршева много стоји до броја војске, која у исто време и истим путем маршира. Није свеједно, да ли једна чета или један ескадрон или једна дивизија, састављена из свију родова оружја, истим путем маршира. Дужина коју свако за се одељење у колони заузима, од највећег је значаја.

Пруси обично рачунају дужину у корацима за:

1 вод пехоте 6 одељења	36
у 9 одељења	40
1 батаљон одељењима по 6	300
одељењима по 4	450
редовима	580

1 Ескадрон водовима	77	
по 3	144	до 200
1 Полк коњице водовима	267	
по 3	576	„ 800
1 Ескадрон по 2	210	„ 280
1 полк по 2	800	„ 1000
1 кола са 8 коња ,	24	
1 кола са 6 коња	20	
1 кола са 2 коња	10	до 11
1 12 Ћ батерију по 1	500	
водовима	250	
1 6 Ћ батерија по 1	400	
водовима	200.	

Колона од 6 баталиона, 4 ескадрона и 1 6 Ћ батерије треба одприлике 3500 кор. дужине, ако се сва нужна растојања урачунају и ако пехота маршира одељењима, коњица по 3 артилерија по 1 итд. При поласку предња ће одељења за по сата измаћи кад се последња на пут крећу. Ова су одношења још непријатнија, ако је време лоше и пут хрђав. Ако се још урачуна и дужина, коју ће пртљак заузети, онда ће се колона протегнути на 4500 до 5000 кор. И тако са по околностима већим или мањим растојањима између појединих одељења те колоне изнеће на по миље. Дивизиом дакле један врло би незгодно једним само путем марширао, јер последња одељења била би иза предњих за читава 2 сата.

6. Родови војске.

Брзина код разних родова војске није једнака а тако исто и препоне, које се на путу десити могу,

ни су за један род војске онаке, какве су за други. И то се дакле у рачун при грађењу распореда узети мора. Ако је пут добар, пехота маршира спорије но коњица и артилерија; напротив по планинским пределима, шумовитим и баровитим, по хрђавим пољским путовима пехота иде брже но коњица и артилерија. Међутим обично се држи, да се артилерија најспорије движе.

Коњаница и артилерија пређу у минуту 110 кор а пехота 100 кор. дакле брзина коњице и артилерије према брзини пехоте као 11: 10. Кад се још узме у рачун, да коњица често на маршу и васа, онда је разлика у брзини још већа; тако док пехота на добром путу маршира 6 сати, да дужину од 3 миље пређе, коњици неће требати више од 4 $\frac{1}{2}$, а артилерији не више од 5 сати. Кад је дакле колона из сва три оружја склопљена, онда ако би се хтело увек у скупу да остане, мора се брзина пехоте за меру узети. Коњица и артилерија мораће дакле спорије марширати, а то је за њих доста незгодно. — Но обично је правило на маршу изван бојног поља, да се оружја раздвоје и свако по себе другим путем маршира, или да се не крећу у једно време. — Артилерији се обично даје најбољи пут, пехоти најкраћи.

Ово је један узрок, који нас гони, да војску на више оделоња цепамо, а сад ће мо видети и други много важнији.

7. Ноћишта. Рана.

Добра и удесна ноћишта много приносе к одржању снаге путујуће војске. Старо је војничко пра-

вило, да је много боље преноћити и у најгорој згради него и у најзгоднијем биваку.

Узрок је овоме тај, што војник има под каквим кровом ма колико толико заклона од хрђавог времена и што немора онако уморан по неколико сати још на ногама бити, док воде, дрва и што му је за јело нужно, набави. За коњицу и артилерију удесније је, што се још и коњушница наћи може, где ће се коњи сместити.

При грађењу распореда дакле треба особито на то пазити, да се у колико је могуће, биваковање избегава и војска по обитним местима на ноћишта размешта. При овом треба се строго обзирати на доба године, кад се маршира. У јесен н. пр. и зими могу се за преноћишта употребити само зграде, које су за обитавање људи удешене, лети пак и друге, које нису за то удешене.

Врло је тешко одредити, колико се војске у једном месту сместити може, ако нисмо подробно познати са тим местом. Због тога узети су неки средњи бројеви, којих се у таквим приликама придржавати ваља. Ако се мисли само преноћити, онда се рачуна на сваког обитаоца по 1 војник, ако ће се одмарати 1 или 2 дана. 1 војник на 2 до 2½ обитаоца. — За коњицу број се обитаоца удвојава исто тако и за јахаћу артилерију; за пешачку артилерију 1½ обитаоц.

По овоме дакле, ако се само хоће да преноћити, долази на:

1 Батаљон	800 до 1000	обиталаца.
1 Пук коњице	1200	„

Bojnu wazna i neostanna karnina i czeje na toznu 10 hana
naka, a na no toznu 9 dlanina. Ila kaka dlanina a na
prijawno. Na A czeje ma czeje na toznu 8 a na
toznu 4 god. a czeje
Oj czeje a czejeje czeje czeje i czejejejejejejejejejeje
A. Ila a czeje
wce; a czeje
tazna i czeje
a czeje
Ila czeje
a czeje
czeje

Bojnu toznu I. 1854. hana I a dlanina a dlanina
toznu na 120 dlanina
Bojnu toznu II. 1854. hana II a dlanina a dlanina
toznu na 60 dlanina

Bojnu toznu III. 1854. hana III a dlanina a dlanina
toznu na 30 dlanina

Војин излази у месечним књигама и стаје на годину 15 цванцика, а на по године 9 цванцика. На мање предплату не примамо. За Аустрију пак стаје на годину 8 фор. а на по године 4 фор. а. в. —

Од већих и важнијих ствари изићиће у овогодишњем војину:
 1. *Мисао о србској народној војсци*; 2. *О железњацима уопште*; 3. *О железњацима по Србији*; 4. У прилогу **виша тактика** Грисхајмова. С тога учтиво позивамо нашу војничку а и осталу публику на уписивање.

Предплату примамо једнако, и ваља је слати или управо на уредника, или, ако је коме више с руке, нек пошаље г. Стеви Рајчевићу фактору државине печатнице.

Војина године I, 1864, имамо 1 с подпуним бројевима и дајемо га за 120 гроша.

Војина године II, 1865, имамо 8 с подпуним бројевима и дајемо га за 60 гроша.